

Ірина Баланюк,

кандидат медичних наук, доцентка кафедри інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинського державного медичного університету,
вул. Театральна площа, 2, м. Чернівці, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1146-4065>

ОСВІТА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ

Пандемія COVID-19 має згубний вплив не лише на фізичне, а також і на психічне здоров'я соціуму. Пандемія COVID-19 із самого початку поставила перед усіма європейськими країнами нові виклики. Зокрема, в Україні університети стикнулися з проблемою організації внутрішніх адміністративних процесів і дистанційного онлайн-навчання під час карантинних обмежень. Оскільки більшість студентів за цей час відмітили зниження концентрації, уваги, мотивації, розлади сну та навіть депресію через зниження кількості соціальних контактів. З обмеженням соціального життя постав новий виклик – запровадження цифрових технологій, які принесли з собою і нові проблеми. Студенти, які вже вважалися вразливими до пандемії COVID-19 і мали труднощі з навчанням, опинилися в ще складнішій ситуації. Першочергово уряди повинні забезпечити, щоб студенти, які відстають, отримували підтримку, необхідну їм для досягнення очікуваних цілей навчання. За відсутності будь-якого втручання втрата знань, спричинена пандемією COVID-19, ймовірно, матиме довгостроковий негативний вплив на майбутнє благополуччя молоді. Вкрай важливо, щоб ми не тільки оговталися від пандемії, але й використали цей досвід, щоб краще підготуватися до майбутніх криз. Навчальні заклади мають бути краще підготовлені до легкого переходу між очним і дистанційним навчанням за потреби.

Ключові слова: COVID-19, освіта, студенти, наслідки.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми.

Пандемія COVID-19 із самого початку поставила перед усіма європейськими країнами нові виклики. Щоб стримати поширення інфекції, майже в усіх країнах були введені далекосяжні обмеження на контакти, які торкнулися різних сфер повсякденного життя: робота, навчання, бізнес, сфера обслуговування та соціальне життя (Cervantes, 2020). Зокрема, в Україні університети стикнулися з проблемою організації внутрішніх адміністративних процесів і дистанційного онлайн-навчання під час карантинних обмежень (Тоцего, 2020). Багато викладачів не почувалися достатньо підготовленими до впровадження такого формату навчання, і більшість студентів сприймали такий підхід до освітнього процесу як погіршення якості здобуття знань. Тому для забезпечення високого рівня навчального процесу недостатньо було просто створити в університетах організаційну структуру для цифрових технологій. Навпаки, викладачі та учні повинні були спроектувати відповідний до традиційного дистанційний метод подання та опрацювання матеріалу (Marinoni, G.2020). Труднощі виникали в тому, що існують також предмети, опанувати зміст яких за допомогою лише цифрової форми навчання неможливо, тому вони могли бути скасовані, через що тривалість навчання могла подовжитись, або ж знижувався рівень опанованих практичних навичок, оскільки відповідної можливості для їх відпрацювання не надавалось.

COVID-19 змінив освіту для студентів будь-якого віку (Steinberger, 2020). Попередні дані прогнозують освітні втрати на багатьох рівнях і підтверджують підвищену тривожність і депресію, пов'язану зі змінами, але ще немає даних про віддалені результати (Gurru, 2022). Не дивно, що соціально-економічні розриви

та прогаліни для категорії особливо вразливих учнів значно зросли. Медична професія та інші професії, які навчають шляхом поступового стажування, також серйозно постраждали та змушені були внести кардинальні зміни (Hess, 2022). Студенти, які вступали на свої клінічні ротації, зазнали найрізкіших змін у своєму досвіді.

Мета та завдання. 1) узагальнити дані спеціальної науково-методичної літератури; 2) в Україні університети стикнулися з проблемою організації внутрішніх адміністративних процесів і дистанційного онлайн-навчання під час карантинних обмежень – необхідно розглянути наслідки та проблеми сьогодення.

Мета дослідження – аналіз даних спеціальної та науково-методичної літератури, цікавими є глобальне дослідження IAU щодо впливу COVID-19 на вищу освіту, які вивчали такі вчені: Marinoni, G., Van't Land, H., & Jensen, T. (2020).

Результати. Пандемія Covid-19 має згубний вплив не лише на фізичне, а і на психічне здоров'я соціуму. Оскільки більшість студентів за цей час відмітили зниження концентрації, уваги, мотивації, розлади сну та навіть депресію через зниження кількості соціальних контактів (Karatuna, 2019). Саме по собі навчання є дуже формуючим для особистого розвитку, протягом цього часу студент знаходить своє місце в соціумі, більшість вищих навчальних закладів зазвичай надають можливість молоді розвивати свою особистість, незалежність думок і відповідальність як громадян демократичного суспільства, працювати разом з однолітками з різних культурних і соціально-економічних середовищ і таким чином розвивати толерантність і розуміння, окрім простого проведення часу з групою однолітків (Dinu, 2021). Без прямого організованого

обговорення та дискусій вища освіта стає просто передачею знань.

З обмеженням соціального життя постав новий виклик – запровадження цифрових технологій, які принесли з собою і нові проблеми. Під час лекцій молоді важко було сконцентруватися на темі довше ніж на перші 15-25 хв промови, оскільки зовнішні подразники постійно відвертали увагу (Hacker, 2021). Не виключено що ця проблема схована в невідповідних умовах для навчання, оскільки домашня атмосфера схиляє до розслаблення та відпочинку, а от незручні лавки в лекційних залах без сторонніх подразників, та з великою кількістю зосереджених колег навколо змушували сконцентруватися та сприяли засвоєнню матеріалу (Biswakarma, 2021).

Питання технічного забезпечення також лишалося гострим, оскільки не в усіх здобувачів освіти була фінансова можливість придбати обладнання для зручного та якісного навчання при даному форматі освіти, хоча смартфон зараз є у кожного, тим не менш не всі завдання можливо виконати за його допомогою (Mamnuah, 2022). Також не всі викладачі володіли достатнім рівнем навичок та методик для успішного проведення навчання в онлайн-форматі, що створювало труднощі з формою подачі інформації студентству (Kohli, 2021). Що і не дивно, оскільки раніше подібні формати освіти не практикувалися, тому існував брак рекомендацій та інструментів в даній галузі. Також нерідко ставалося так, що під час онлайн-заняття виникали проблеми з інтернет-з'єднанням, що завдавало великих незручностей, особливо під час іспитів. І тут вже поставало питання лояльності професорсько-викладацького складу, яка на пряму залежить від життєвого досвіду, отриманого під час роботи зі студентством, який може бути як позитивним, так і негативним (Almossa, 2022). Не менш важливим залишається також питання, як можна захистити онлайн-оцінювання від невідповідності та несправедливості і зробити його максимально об'єктивним, оскільки в поставлених умовах дуже важко оцінити кваліфікацію студента.

Іншим питанням є вплив використання цифрових платформ на поведінку учнів та студентів, точніше загальний або юридичний обов'язок навчального закладу піклуватися про охорону та психічне здоров'я тих, хто може бути ізольованим від контакту з однолітками, особливо тих, хто має спеціальну освіту (Сао JT, 2022). Також існує потреба захисту користувачів онлайн-сервісів від кіберзлочинців, які також можуть намагатися зламати інституційні системи.

Багато лекторів використовують усі доступні онлайн-формати та організують чудові заходи. На багатьох семінарах все йде дуже добре, виникають дискусії, викладачі та студенти дійсно працюють разом. Але є також онлайн-семінари, які проходять дуже погано (Prieto, 2021). З деякими вчителями студенти взагалі не контактують, а також їм бракує зворотного зв'язку, тут йдеться про гібридну модель

викладання, коли лекції можуть бути попередньо записані, а потім асинхронно переглядаються студентом у власний час. Проте позитивним аспектом є те, що, пропонуючи цей новий формат, студенти отримали більшу гнучкість у створенні розкладу, який відповідає їхнім потребам і може зменшити стрес (Roy, 2020). Студенти також більш критично сприймають відсутність доступу до пов'язаної з навчанням інфраструктури, такої як кабінети чи бібліотека, а також загальні можливості для професійної взаємодії з іншими студентами, за відповідями студенти все частіше звертаються до пошукової системи Google замість того, щоб задавати ці питання на пряму. Це стало причиною для зниження рівня здобутих знань, а також послужило фоном для виникнення відчуття фрустрації через зниження академічної успішності в порівнянні з минулими часами.

На додаток до цифрових викликів для багатьох студентів погіршилась і ситуація з фінансуванням навчання (Huynh, 2017). Традиційно фінансування та проживання студентів базується на трьох стовпах: власна оплачувана робота, сім'я та держава. Обмеження контактів призвели до того, що деякі студенти, які працюють, втратили роботу, а їхні батьки опинилися у скрутному становищі. Це означає, що для здобувачів освіти два центральних джерела фінансування навчання стали більше не доступні.

Студенти, які вже вважалися вразливими до пандемії COVID-19 і мали труднощі з навчанням, опинилися в ще складнішій ситуації (Durek, 2021). У цьому контексті до особливо вразливих груп студентів належать студенти з менш привілейованих сімей, іноземні студенти, студенти з дітьми та студенти з вадами здоров'я. Як показують сучасні дослідження, під час карантинних обмежень для них найбільше ускладнилися умови освітнього процесу, через що вони відчували ще вищий рівень стресу. Як показують поточні дослідження, наміри всіх згаданих вище груп студентів кинути навчання зросли з приходом пандемії COVID-19 (Li W, Gillies, 2021). З огляду на ці початкові висновки можна очікувати, що соціальна нерівність у вищій освіті зростатиме.

З огляду на різні умови навчання для різних груп студентів, описані вище, також не дивно, що студенти очікують складніших умов на початку робочої діяльності – як з точки зору тривалості пошуку роботи, так і з точки зору зарплати, оскільки не вважають свої знання та готовність їх застосувати достатніми.

На додаток до обмежень на контакти на початку пандемії COVID-19 також були введені обмеження мобільності. У зв'язку із цим деякі університети тимчасово призупинили свої міжнародні програми обміну. Через бар'єри мобільності деякі студенти не змогли розпочати своє заплановане перебування за кордоном або розпочали не в бажаній формі – а лише в цифровому вигляді (Shahzad, 2021). Це, безумовно, складна ситуація з огляду на цілі Болонської реформи, щоб збільшити передачу знань та обмін між різними кра-

їнами і, таким чином, досягти міцнішого мережевого зв'язку вищої освіти.

Нарешті, вища освіта в більшості країн тісно пов'язана з фундаментальними та прикладними дослідженнями. Закриття приміщень, за винятком досліджень і розробок, пов'язаних із розробкою відповідних тестів, методів лікування та вакцин проти COVID-19, мало серйозний вплив на наукові дослідження, які потребують лабораторій або технічного обладнання, з правовими наслідками для фінансування та людських ресурсів, а також загалом для академічного прогресу на основі відвідування конференцій та пов'язаних з цим питань.

Все ж не всі студенти вважають дистанційний метод навчання поганим. Наприклад, добре мати більшу гнучкість і можливість навчатися у будь-якому місці, більше не витрачати час зранку, щоб дістатися до кафедри, що особливо актуально для студентів, які проживають за містом або в інших населених пунктах. Це також дає можливість приділити зекономлений час самостійному опрацюванню і засвоєнню тем, приділити його хоббі, на яке давно не вистачало час, або провести його у колі близьких та родичів.

Щоб пом'якшити ці виклики, а також створити більш стійку систему, яка зможе протистояти майбутнім кризам, можна виділити три основні рекомендації для України та інших країн: впровадження програм відновлення навчання, захист освітніх бюджетів і підготовка до майбутніх потрясінь.

Першочергово уряди повинні забезпечити, щоб студенти, які відстають, отримували підтримку, необхідну їм для досягнення очікуваних цілей навчання. Першим кроком має бути проведення своєчасного оцінювання, щоб визначити цих учнів та їхні потреби в підтримці. Дослідження показали, що 12-тижневі програми репетиторства можуть допомогти учням досягти такого прогресу, якого можна було б очікувати після трьох-п'яти місяців звичайного навчання.

Враховуючи значне фінансове навантаження, яке зазнала економіка під час пандемії, деякі країни можуть зіткнутися зі скороченням державного бюджету, що може поставити під загрозу досягнення, здобуті за останні роки щодо доступу до освіти та покращення результатів навчання. Щоб забезпечити стійке відновлення, важливо захистити освітній бюджет і підтримати освітні заклади, які найбільше потребують фінансування.

Обговорення.

Вкрай важливо, щоб ми не тільки оговталися від пандемії, але й використали цей досвід, щоб краще підготуватися до майбутніх криз. Щоб підтримати цю мету, країни повинні нарощувати свій потенціал для надання змішаних моделей освіти в майбутньому. Навчальні заклади мають бути краще підготовлені до легкого переходу між очним і дистанційним навчанням за потреби. Це також створить можливості для більш індивідуальних підходів до викладання та навчання. Зважаючи на це, необхідно буде розро-

бити гнучкі навчальні програми, які можна викладати офлайн або онлайн. Крім того, вчителі повинні бути краще оснащені для керування широким спектром ІТ-пристроїв у разі майбутніх карантинних обмежень. Використовувати постпандемічний період для перебудови систем освіти та підвищення їх стійкості є пріоритетом. Водночас важливо побудувати майбутню освітню систему, яка зможе краще використовувати моделі змішаного навчання, щоб охопити всіх учнів на їхньому рівні та забезпечити більш індивідуальні підходи до викладання.

Висновки.

Пандемія COVID-19 вплинула і впливатиме на передачу знань і навичок на всіх рівнях освіти. Хоча багато студентів, ймовірно, компенсують це переривання традиційних освітніх послуг і адаптуються до нових модальностей, декому буде важко. Незважаючи на значний технологічний потенціал, навіть країни Європи з високим рівнем доходу зазнали втрат у навчанні та збільшення нерівності в результаті різкого переходу до віртуального навчання. Ці наслідки, ймовірно, будуть ще гострішими в країнах із середнім і низьким рівнем доходу, як-от Україна, де набагато менше технологічних можливостей і більша частка сімей живе за межею бідності.

У середньостроковому майбутньому навчання та викладання після пандемії як студенти, так і викладачі хотіли б, щоб елементи цифрового навчання були цілеспрямовано інтегровані, але не відмовляючись від форматів особистого спілкування. Зокрема, опитані професори бачать такі моделі, як змішане навчання або технічно збагачене очне навчання, як умови навчання майбутнього. Однак досвід студентів і викладачів також показує, що для вчителів знадобляться ще ширші заходи медіа-дидактичної підтримки та кращі структури підтримки, щоб можна було широко впроваджувати високоякісні та ефективні концепції щодо цифрових елементів навчання.

Також нам потрібно прийняти та підготуватися до того факту, що студентам, які потребують очного навчання, може не вистачати деяких навичок, коли вони почнуть свою професійну кар'єру. Ці навички необхідно буде отримати на наступному етапі навчання. Що стосується медичної галузі, то ми можемо мати менш кваліфікованих лікарів та медичних сестер у лікарнях, а також в інших клінічних професіях. За відсутності будь-якого втручання втрата знань, спричинена пандемією COVID-19, ймовірно, матиме довгостроковий негативний вплив на майбутнє благополуччя молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cervantes J. The Future of Infectious Diseases Education. *Med Sci Educ.* 2020 Jul 13;30(4):1783-1785. doi: 10.1007/s40670-020-01023.
2. Marinoni, G., Van't Land, H., & Jensen, T. (2020). The impact of Covid-19 on higher education around the world. *IAU global survey report*, 23.
3. Guppy, N., Verpoorten, D., Boud, D., Lin, L., Tai, J., & Bartolic, S. (2022). The post-COVID-19 future of digital

- learning in higher education: Views from educators, students, and other professionals in six countries. *British Journal of Educational Technology*, 00, –16. URL: <https://doi.org/10.1111/bjet.13212>.
4. Hess K, McAuliffe EL, Gleckman-Krut M, Shapiro S. Learning from 2020: How the Challenges of Remote Teaching Reinforce the Need for Care-Informed Pedagogy. *2022*; 50(1):3-16. doi:10.1177/0092055X211060344.
5. Steinberger P, Eshet Y, Grinautsky K. No Anxious Student Is Left Behind: Statistics Anxiety, Personality Traits, and Academic Dishonesty-Lessons from COVID-19. *2021*; 13(9):4762. URL: <https://doi.org/10.3390/su13094762>.
6. Karatuna I, Jönsson S and Muhonen T (2022) Job Demands, Resources, and Future Considerations: Academics' Experiences of Working From Home During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic. *Front. Psychol.* 13:908640. doi:10.3389/fpsyg.2022.908640.
7. Dinu, L. M., Dommert, E. J., Baycova, A., Mehta, K. J., Everett, S., Foster, J. L. H., et al. (2021). A case study investigating mental wellbeing of university academics during the COVID-19 pandemic. *Educ. Sci.* 11, 702. doi: 10.3390/educsci11110702.
8. Hacker, J., vom Brocke, J., Handali, J., Otto, M., and Schneider, J. (2020). Virtually in this together: how web-conferencing systems enabled a new virtual togetherness during the COVID-19 crisis. *Eur. J. Inform. Sys.* 29, 563–584. doi: 10.1080/0960085X.2020.1814680.
9. Biswakarma, J., Rushworth, D., Srivastava, G., Singh, G., Kang, K., Das, S., et al. (2021). Organizational level responses to the COVID-19 outbreak: challenges, strategies and framework for academic institutions. *Front. Commun.* 6, 573585. doi: 10.3389/fcomm.2021.573585.
10. Mamnuah M, Wantonoro W. Online Learning Methods during COVID-19 Pandemic: On an Indonesian Nursing Student Experience. *Open-Access MacedJMed Sci*2022Feb12;10:105111. URL: <https://doi.org/10.3889/oamjms.2022.8158>.
11. Kohli, H., Wampole, D., & Kohli, A. (2021). Impact of Online Education on Student Learning during the Pandemic. *Studies in Learning and Teaching*, 2(2), 1–11. URL: <https://doi.org/10.46627/silet.v2i2.65>.
12. Toquero C.M. Challenges and Opportunities for Higher Education amid the COVID-19 Pandemic: The Philippine Context. *PEDAGOGICAL RES.* 2020;5(4), em0063. URL: <https://doi.org/10.29333/pr/7947>.
13. Almossa, S.Y., Alzahrani, S.M. Lessons on maintaining assessment integrity during COVID-19. *Int J Educ Integr* 18, 19(2022). URL: <https://doi.org/10.1007/s40979-022-00112-1>.
14. Cao JT, Burgess B, Foster JK, Yaoyuneyong G, Wallace LK. Rapid Transitioning to Remote Learning: Shared Responsibility and Coping Strategies. *Journal of Marketing Education.* 2022;44(2): 235–249. doi:10.1177/02734753211044744
15. Prieto, D., Tricio, J., Cáceres, F., Param, F., Meléndez, C., Vásquez, P., et al. (2021). Academics' and students' experiences in a Chilean dental school during the COVID-19 pandemic: a qualitative study. *Eur. J. Dental Education.* 25, 689–697. doi: 10.1111/eje.12647.
16. Roy, H. Ray, K. Saha, S. Ghosal, A. K. (2020). Study on Students' Perceptions for Online Zoom-app based Flipped Class Sessions on Anatomy Organised during the Lockdown Period of COVID-19 Epoch, *J Clin of Diagn Res.* 14(6), AC01-AC04. URL: <https://www.doi.org/10.7860/JCDR/2020/44869/13797>.
17. Huynh R. The Role of E-Learning in Medical Education. *Acad Med.* 2017 Apr;92(4):430. doi: 10.1097/ACM.0000000000001596.
18. Dyrek N, Wikarek A, Niemiec M, Owczarek AJ, Olszanecka-Glinianowicz M, Kocelak P. The perception of e-learning during the SARS-CoV-2 pandemic by students of medical universities in Poland – a survey-based study. *BMC Med Educ.* 2022 Jul 8;22(1):529. doi: 10.1186/s12909-022-03600-7.
19. Li W, Gillies R, He M, Wu C, Liu S, Gong Z, Sun H. Barriers and facilitators to online medical and nursing education during the COVID-19 pandemic: perspectives from international students from low- and middle-income countries and their teaching staff. *Hum Resour Health.* 2021 May 12;19 (1):64. doi: 10.1186/s12960-021-00609-9. PMID: 33980228; PMCID: PMC8114664.
20. Shahzad, A., Hassan, R., Aremu, A.Y. et al. Effects of COVID-19 in E-learning on higher education institution students: the group comparison between male and female. *Qual Quant* 55, 805–826 (2021). <https://doi.org/10.1007/s11135-020-01028-z>

Iryna Balaniuk,

*PhD, Associate Professor at the Department of Infectious Diseases and Epidemiology, Bukovynian State Medical University, Theater Square Street, 2, Chernivtsi, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1146-4065>*

EDUCATION IN PANDEMIC CONDITIONS: PROBLEMS AND CONSEQUENCES

Abstract. The COVID-19 pandemic has a detrimental effect not only on the physical but also on the mental health of society. The Covid-19 pandemic has presented new challenges to all European countries from the very beginning. In particular, in Ukraine, universities faced the problem of organizing internal administrative processes and distance online learning during quarantine restrictions. Because most students during this time noted a decrease in concentration, attention, motivation, sleep disorders and even depression due to a decrease in the number of social contacts. With the restriction of social life, a new challenge arose, the introduction of digital technologies, which brought with them new problems. Students who were already considered vulnerable to the COVID-19 pandemic and had learning difficulties found themselves in an even more difficult

situation. Above all, governments must ensure that students who are falling behind receive the support they need to achieve their expected learning goals. In the absence of any intervention, the loss of knowledge caused by the COVID-19 pandemic is likely to have a long-term negative impact on the future well-being of young people. It is imperative that we not only recover from the pandemic, but also use this experience to better prepare for future crises. Educational institutions should be better prepared to easily transition between face-to-face and distance learning as needed.

Key words: COVID-19, education, students, consequences.

Подано до редакції 19.10.2022